Grădinar-peisagist Friedrich Rebhuhn

Alexandru Mexi

Institutul Național al Patrimoniului
Universitatea București
alx.mexi@gmail.com

Cuvinte cheie

Friedrich Rebhuhn
grădini istorice
peisaj cultural
grădinar
peisagist
istoria grădinilor

Rezumat

Până în a doua jumătate a secolului al XX-lea, istoria grădinilor consemnează în România o bogată activitate de proiectare și de amenajare de parcuri publice și de grădini private, atribuită însă exclusiv unor specialiști străini. Dintre cei mai cunoscuți grădinari, arhitecți și, mai târziu, peisagiști care au activat în spațiul românesc, probabil cel mai prolific a fost grădinarul-peisagist de origine germană Friedrich Rebhuhn. Ajuns în România cu puțin timp înainte de izbucnirea Primului Război Mondial, el va petrece aproape jumătate de secol în slujba administrației publice, dar și a Casei Regale, realizând numeroase proiecte de parcuri și grădini, studii și cercetări despre vegetație, parcuri, grădini și peisaje din România ș.a. De la remodelarea Grădinii Cișmigiu, amenajarea grădinilor Castelului Peleș și ale Palatului Cotroceni și până la mari proiecte de parcuri publice și chiar de centuri verzi urbane, activitatea lui Rebhuhn nu cunoaștem să fi fost până acum întrecută de nici un alt astfel de specialist. Cu toate acestea, atât grădinarul-peisagist, cât și o mare parte a proiectelor sale—majoritatea reprezentând imobile clasate în Lista Monumentelor Istorice—rămân și astăzi mult prea puțin cunoscute atât specialiștilor, cât și publicului larg.

Landscape-gardener

Friedrich Rebhuhn.

Keywords

Friedrich Rebhuhn
historic gardens
cultural landscapes
gardener
landscape arhitect
garden history

Abstract (EN)

Until the second half of the 19th century all private gardens and public parks in Romania were always created by foreign specialists. Most of them, especially in the regions south and east of the Carpathians, were of German, French, Swiss or Italian origins. Among some regional or even world renowned gardeners and landscape gardeners such as Wilhelm Knechtel or Édouard Redont, one can also mention Carl Friedrich Wilhelm Meyer, Ulrich Hofmann, Wilhelm Rach, Émile Pinard, Jules Jeanin or Carol Gutman. However, none of them had a more successful and rich activity in Romania than that of landscape-gardener Friedrich Rebhuhn.

Born in Gellendorf and educated in different nurseries, schools, universities and institutes from Germany, Switzerland, France and Great Britain, he arrived in Romania just before the beginning of the First World War and worked here until 1957/1958. During his time in Romania he created and also remodeled several public parks and private gardens, made sketches and plans for different other parks and gardens across the country, for a green belt for the city of Bucharest, for nurseries and even for cemeteries. He published a book about the natural and man-made landscapes of Romania, wrote articles for the Romanian and German press, researched and published information about the vegetation, gardens and landscapes from his adoptive country, etc. In almost 50 years of service in Romania he held different management positions in various public institutions and was director of the horticultural department of the Romanian Royal House. He is one of the very few specialists who have worked in Romania and whose name appear in different international dictionaries of gardeners and/or landscape architects.

However fruitful his work was in Romania, and regardless of the fact that the majority of his parks and gardens are listed as cultural heritage, he is still very little known and only some of his works were studied so far. To this end, the following article—*a portrait*, aims to better describe Friedrich Rebhuhn and his rich activity in Romania.

Friedrich Rebhuhn a fost un grădinar-peisagist de origine germană, cu studii în Germania, Elveția, Franța și Anglia, care și-a desfășurat cea mai mare parte a activității profesionale în România. El le-a urmat unor profesioniști peisagiști de renume local sau internațional precum Carl Friedrich Wilhelm Meyer, Ulrich Hofmann, Wilhelm Rach sau Wilhelm Knechtel și a fost contemporan cu Édouard Redont, Émile Pinard, Jules Jeanin sau Carol Gutman. Pe lângă multiple intervenții de amenajare și de remodelare a unor parcuri și grădini, el a lăsat în urmă multiple studii, propuneri și proiecte nerealizate, publicații ș.a. Majoritatea parcurilor și a grădinilor create și/sau remodelate de Friedrich Rebhuhn fac parte astăzi din patrimoniul cultural național, fiind clasate individual sau ca parte a unor ansambluri. Unele dintre acestea, precum Parcul Castelului Peleș sau Grădina Cișmigiu au fost incluse în patrimoniul cultural național încă din anul 1955[1], iar altele le-au urmat.

Educație și formare

Friedrich Rebhuhn s-a născut pe 28 aprilie 1883 în satul Gellendorf din districtul Breslau din Germania[2] (azi Wrokław în Polonia). Pasionat încă din copilărie de grădinărit, după finalizarea celor 8 clase primare a studiat timp de 3 ani (1897–1900) acest domeniu alături de unchiul său, grădinarul E. Schreiter. Mai apoi, Rebhuhn s-a angajat la o grădină comercială din orașul Mitweida, într-o seră de flori și de trandafiri din localitatea Koswig (Coswig), lângă Dresda), într-o grădinărie pentru cimitire din Bochum și într-o „legătorie de flori și grădinărie peisagistă a acesteia din urmă” pentru care însă nu cunoaștem locația.[3]

Fig. 1 Friedrich Rebhuhn în Grădina Cișmigiu, nedatat. Sursa: ANIC, fond Fritz Rebhuhn

1 Vezi ***, *Lista Monumentelor de Cultură de pe Teritoriul R.P.R.*, editura Academiei Republicii Populare Române, 1955, pp. 107 și 170.

2 ANIC, fond Fritz Rebhuhn, dosar 1/1958, f. 1.

3 Idem.

4 Idem.

După o activitate de peste 6 ani în astfel de pepiniere și grădinării, Rebhuhn a studiat peisagistica timp de un an de zile (1903–1904) la Institutul Horticol din Oranienburg, lângă Berlin. Între 1906 și 1908, după finalizarea serviciului militar, el a fost angajat pe un post de director adjunct al Institutului Horticol din Weinheim, lângă Heidelberg, iar mai apoi a lucrat ca arhitect grădinar în Zurich, în grădinăria peisagistică și comercială a dendrologului și horticultorului Stefan Olbrich și în pepinierele Crue et fils, Chatné și în grădina botanică din Paris.

În 1910, Rebhuhn a fost invitat să participe, în calitate de membru al Asociației Dendrologilor din Germania, la Congresul Anual al Dendrologilor organizat la Bruxelles, concomitent cu Expoziția Internațională. În cadrul evenimentului de la Bruxelles, Rebhuhn va fi invitat de șeful secțiunii horticole a orașului București să preia un post de grădinar-arhitect pentru oraș.[4] Înainte însă de a ajunge în capitala Regatului României, grădinarul-peisagist va pleca în Anglia pentru a studia horticultura și arta amenajării grădinilor.

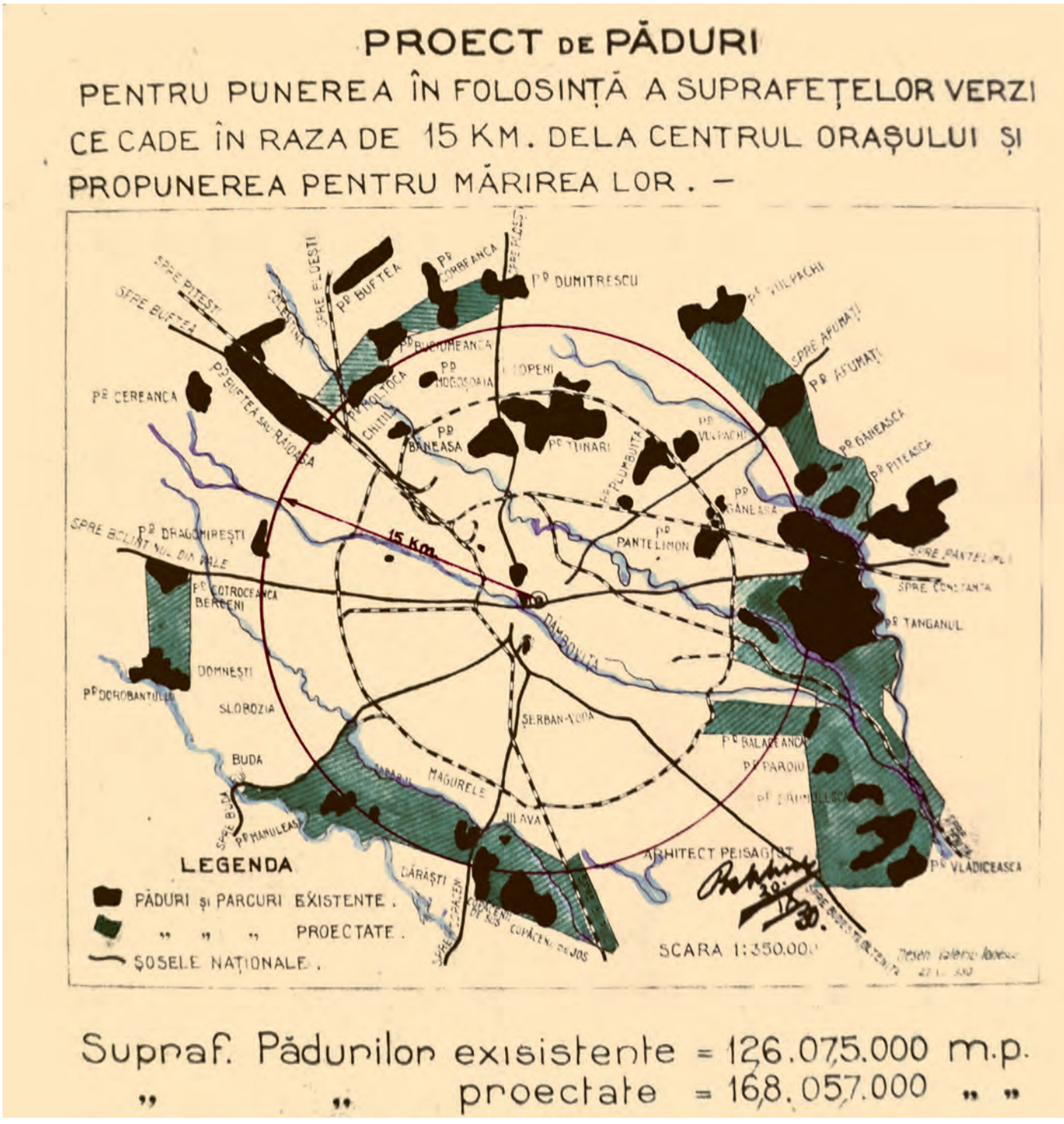

Fig. 2 Propunere pentru o centură verde urbană pentru București, 30 septembrie 1930. Sursa: ANIC, fond Fritz Rebhuhn.

Activitatea în România

Deși Rebhuhn semna un contract pentru un singur an de zile, sperând ca după încheierea perioadei contractuale să călătorească spre Japonia „spre a cunoaște străvechea artă horticolă a acesteia," la mai puțin de 3 luni de activitate în administrația din București, directorul acesteia va deceda, iar postul vacant îi va fi oferit. Din acest moment, grădinarul-peisagist de origine germană va începe să desfășoare o activitate bogată și derulată pe o perioadă de aproape jumătate de secol (până în 1957/1958) în România. Ea va cuprinde numeroase lucrări de proiectare, amenajare și remodelare a unor parcuri publice și grădini private din București (exemplu: Grădina Kiseleff, Grădina Cișmigiu, Parcul Palatului Cotroceni, Grădina Botanică, Parcul Herăstrău etc.), Târgu Jiu (Parcul Coloanei fără Sfârșit), Iași (Grădina Copou), Sinaia (Parcul Castelului Peleș), Bran (Parcul Castelului Bran), Scroviștea (grădina reședinței Reginei Maria), Buzău (Parcul Crâng), un proiect pentru cimitirul Pro Patria din București, un proiect pentru Grădina Botanică din capitală, un proiect de pădure-parc la Oranienburg, ș.a., numeroase studii horticole și cercetări referitoare la vegetația din diferite orașe, cercetări privind peisajele naturale ale României, publicații (cărți, lucrări științifice și articole în presa vremii), expoziții de artă florală (inclusiv alături de familiile de horticultori Faraudo și Leyvraz)[5], studii privind locuri de joacă pentru copii, proiecte de mobilier urban și de grădină, schițe și proiecte pentru centuri verzi urbane (mai ales pentru București) etc.[6]

În cei aproape 50 de ani de activitate în România, Rebhuhn va ocupa mai multe funcții în administrația publică[7] și va colabora îndeaproape cu Familia Regală și mai cu seamă cu Regina Maria. Primul Război Mondial îl va prinde alături de soția sa în arest, la București[8]. După încheierea războiului va începe să lucreze atât pentru administrația bucureșteană, cât și pentru Casa Regală. Se va pensiona în 1943 din calitatea de Director General al Serviciului Horticol al Capitalei, însă va continua să lucreze încă 3 ani pe un post de consilier al acestui Serviciu. După abdicarea Regelui Mihai I și instaurarea Comunismului, Rebhuhn va fi reangajat în structurile publice ale statului și va activa în cadrul Serviciului Spații Verzi din București, Serviciul Parcuri și Grădini din București, Institutul Proiect București.

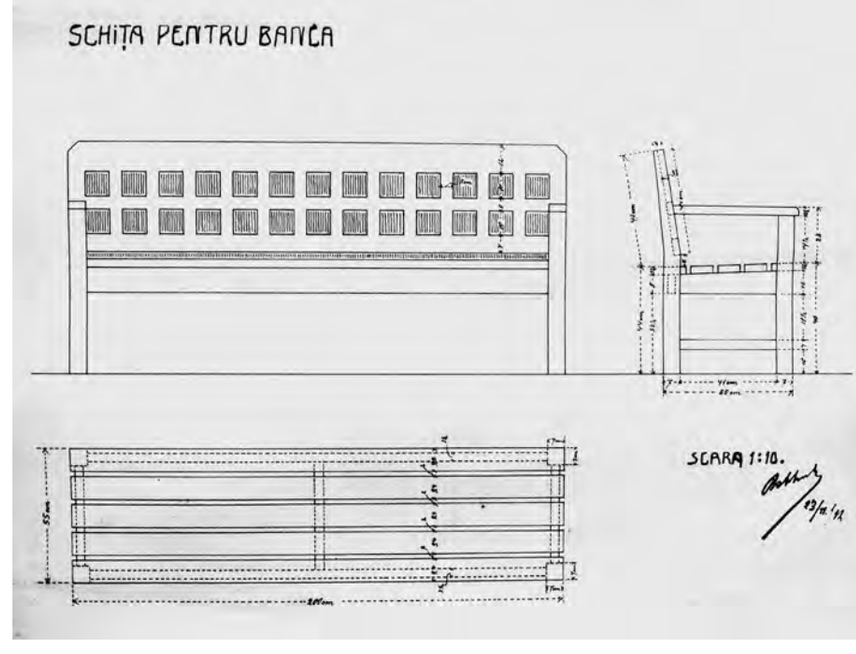

Fig. 3 Proiect de mobilier de grădină, 23 noiembrie 1912 (?).Sursa: ANIC, fond Fritz Rebhuhn.

Cariera sa se va sfârși brusc în 1956 atunci când va fi numit verificator tehnic pentru proiectul de amenajare al „Parcului Tinereții", viitorul Parc al Tineretului din Valea Plângerii din capitală. În această calitate va aproba anteproiectul de amenajare propus, însă îl va critica foarte dur[9], iar ca urmare a acestor critici va fi concediat la scurtă vreme de către Direcțiunea Institutului Proiect București în cadrul căreia activa în funcția de șef de proiect.[10] Urmare a concedierii sale, Rebhuhn va face o critică a întregului sistem și va puncta aspecte precum: prezența a „cinci instituții oficiale pentru proiectare de spații vezi horticole al căror personal în 99% nu este de formație horticolă [...] pregătirea în școlile horticole este necorespunză-

5 Vezi: Faraudo Marcel, Faraudo Carolina, Monroy David, Marcel Faraudo, navigator pe mapamond (consemnări și autobiografie despre proiectele și realizările sale), f.e., f.l., f.a. și arhiva departamentului de Peisagistică, Biodiversitate și Horticultură Ornamentală din cadrul facultății de Horticultură a Universității de Științe Agronomice și Medicină Veterinară din București (arhiva Peisagistică – USAMVB).

6 Pentru o listă completă vezi ANIC, fond Fritz Rebhuhn; Ricâ Marcus, *Parcuri și grădini din România, ed. Tehnică, București, 1958 și Alexandru Mexi, Grădinile Castelului Peleș. Mitologie dinastică și peisaj cultural*, Simetria, București, 2017, p. 145.

7 Exemplu: director al Administrației Grădinilor din București, director horticol al Casei Regale, director al Serviciului Plantații din Primăria Capitalei, director al Serviciului Horticol al Bucureștiului, șef al Serviciului Spații Verzi București, director al Serviciul Parcuri și Grădini al Capitalei.

8 Friedrich Rebhuhn și soția sa au fost suspectați ca fiind spioni ai armatei germane și au fost încarcerați la Domnești și la Văcărești. Eliberarea lor a fost solicitată de Legația Statelor Unite ale Americii, însă fără rezultat. Amândoi au fost însă eliberați după ocuparea capitalei de către Armata a 9-a germană. Pentru mai multe informații despre acest subiect vezi: Alin Spânu, *Spioni, Spioane și dandanale în România neutră* (1914–1916), ed. Militară, București, 2016 și ANIC, fond DPSG, d. 665, f. 25.

9 „Anteproiectul pentru parcul «Tineretului» are caracter de piață mare prin care trec străzile de împrejurime, în acest sens s-au obținut multe perspective de străzi și suprafețe geometrice în majoritate de formă triunghiulară. [...]prea multe ornamentații necesită și o întreținere mare având nevoie în fiecare an de reparații pentru că parcurile sînt foarte accentuate (nn. Utilizate/frecventate) în țara noastră. [...] Propun avizul tehnic favorabil, ținîndu-se seama de recomandările din referat." (extras din „Referatul asupra sarcinei de proiectare Parcul Tineretului", 1957).

10 ANIC, fond Fritz Rebhuhn, d. 1, f. 3–4.

toare [...] starea actuală a spațiilor verzi bucureștene este din toate punctele de vedere o rușine pentru profesia de grădinar [...]."[11] Pe data de 3 iunie 1957 i se emite de către S.E.R.E. Brazilia viza nr. CT33 pentru emigrarea în „Estados Unidos dos Brasil". Această viză reprezintă ultimul document identificat și sugerează că, dată fiind situația din România și conflictul deschis cu privire la Parcul Tineretii, Rebhuhn a plecat în Brazilia și nu s-a mai întors niciodată.

Proiecte de parcuri și grădini

După o viață tumultoasă și o activitate desfășurată pe timp de pace și pe timp de război, în perioade prospere și în perioade de declin economic, în slujba Monarhiei și, mai apoi, în slujba instituțiilor unui stat socialist, Rebhuhn a lăsat în urmă un număr impresionant de lucrări și a ajutat la punerea bazelor unor prime intenții de constituire a unui sistem de învățământ peisagistic în România.[12] Din păcate însă, multe dintre planurile, schițele și notațiile lui Rebhuhn au dispărut de-a lungul timpului, existența lor fiind consemnată doar în publicații de epocă sau în opis-uri păstrate în arhive.[13]

În continuare, prezentăm succint doar câteva dintre cele mai importante proiecte de amenajare sau de remodelare a unor parcuri și grădini:

1. Grădina Cișmigiu

Probabil cea mai cunoscută lucrare a lui Friedrich Rebhuhn este cea privitoare la reamenajarea Grădinii Cișmigiu începând cu anii 1910–1920. Printre intervențiile grădinarului-peisagist în principala grădină publică a capitalei menționăm, în primul rând, defrișarea aliniamentului de ulmi de pe aleea centrală a Cișmigiului și refacerea întregului ax sub forma a două alei paralele cu aliniamente duble de tei tunși (cu coroană cubică) și cu un bulingrin floral central. Această modificare radicală a aspectului axului monumental al parcului a fost realizată, așa cum afirmă însuși Friedrich

11 ANIC, fond Fritz Rebhuhn, dosar 1.

12 Pentru mai multe informații vezi: ANIC, fond Fritz Rebhuhn și Alexandru Mexi, „Early history of landscape architecture teaching initiatives in Romania" în *Lessons from the past, visions for the future: Celebrating one hundred years of landscape architecture education in Europe*, Norwegian University of Life Sciences, Oslo, 2019, p. 115. Prima școală de peisagistică va fi înființată în 1998 în cadrul Facultății de Horticultură a Universității de Științe Agronomice din București (astăzi Universitatea de Științe Agronomice și Medicină Veterinară din București), la 41 de ani de la demiterea lui Rebhuhn.

13 Marcus, *op. cit.* și ANIC, fond Fritz Rebhuhn.

Fig. 4 Grădina Japoneză din Cișmigiu, cca 1930. Sursa: ANIC, fond Fritz Rebhuhn.

14 ANIC, fond Fritz Rebhuhn, dosar 9.

15 Idem și Alexandru Mexi, Bogdan, Cornelia; Burcuș, Anca; Chiriac, Andreea; Petrică, Miruna; Toma, Andreea; Vaideș, Adina; *Prin parcuri publice din sudul României*, București, Simetria, 2018, pp. 30–49.

16 Idem.

Rebhuhn ca urmare unei molimi intitulate folcloric „moartea ulmilor" care afectase în jurul anilor 1920 ulmii din mai toată Europa, deci inclusiv pe cei din București, dar și ca urmare a faptului că Cișmigiul devenise „un fel de iarmaroc înverzit cu barăci numeroase, teatre populare, expoziții, serbări populare, exhibiții populare, exhibiții acrobatice etc."[14], iar locul predilect pentru aceste activități considerate improprii pentru un astfel de spațiu public deveniseră întocmai cele trei alei paralele care constituiau anterior intervențiilor sale axul monumental.

O altă intervenție importantă a grădinarului peisagist a constat în amenajarea „Zonei Șahiștilor" și a Rondului Roman (din 1943, Rotonda Scriitorilor). Aceste două spații au fost create, așa cum reiese atât din presa vremii, cât și din arhiva personală a lui Friedrich Rebhuhn, cu materiale preluate de la mai multe șantiere din București.[15] Odată cu achiziționarea, în 1927, a Palatului Krețulescu și a curții sale de către Consiliul Comunal, Rebhuhn se va ocupa de amenajarea acesteia într-o „Grădină Japoneză".[16] Această din urmă intervenție nu este deloc întâmplătoare dacă ne aducem aminte de dorința grădinarului-peisagist de a pleca în Japonia pentru a studia și a-și însuși cunoștințe despre arta grădinilor și horticultura din această țară.

Alte intervenții importante realizate după proiectele și indicațiile sale au fost: amenajarea rozariului din partea de nord a parcului (nedatat), aleea cu pergole din extremitatea vestică a Cișmigiului (datare incertă), „cetatea" din capătul axului monumental (nedatată, probabil concomitent cu refacerea axului), concepția peisagistică din jurul Monumentului Francez (anii 1920), mai multe proiecte de mobilier de grădină—unele executate conform proiectelor și prezente și astăzi în Cișmigiu. Pe lângă aceste intervenții mai amintim numeroase plantări de arbori și de arbuști floriferi.

Ca urmare a tuturor acestor amenajări și remodelări punctuale ale Grădinii Cișmigiu, se poate afirma faptul că imaginea de astăzi a acestui parc public, și mai ales jumătatea sa vestică, i se datorează în mare parte lui Friedrich Rebhuhn.

Fig. 5 Rondul Roman, nedatat. Sursa: ANIC, fond Fritz Rebhuhn.

2. Grădina Kiseleff

Cel mai probabil concomitent cu lucrările efectuate în Grădina Cișmigiu, Rebhuhn va realiza mai multe intervenții în Grădina Kiseleff, primul parc public al Bucureștilor (inaugurat în 1847). Amenajată în secolul al XIX-lea la limita intravilanului administrativ al capitalei, Grădina Kiseleff va ajunge ca la finele secolului să fie înglobată în oraș. La începutul secolului XX grădina se va extinde până la nou amenajata Șosea Jianu (actualmente

Bulevardul Aviatorilor), iar extinderea ei, precum și transformarea vecinătăților sale vor presupune reorganizarea și refacerea grădinii. În acest sens, Rebhuhn va interveni asupra sa și va transforma Kiseleff-ul dintr-un spațiu organic, dedicat preumblării pasive, așa cum îl imaginase Carl Meyer cu mai bine de jumătate de veac în urmă, într-un spațiu predominant geometric, dedicat mai degrabă traversării. Aceste decizii nu au fost întâmplătoare date fiind atât transformările urbanistice din jurul Grădinii Kiseleff, cât și noilor principii de proiectare și amenajare a parcurilor publice.[17] Pe lângă modificarea traseelor din grădină, Rebhuhn se va ocupa și de mai multe plantații de arbori și mai ales de arbuști, precum și de amenajarea peisageră a vecinătăților restaurantului „La Colonade."

Fig. 6 Amenajări în dreptul restaurantului „La Colonade," 1931. din Grădina Kiseleff. Sursa: ANIC, fond Fototecă.

Fig. 7 Propunere de plan de amenajare a Parcului Național, nedatat. Sursa: ANIC, fond Fritz Rebhuhn.

17 La cumpăna dintre secole, la nivel internațional, se produce o schimbare de paradigmă în ceea ce privește nevoile la care trebuie să răspundă, de acum, parcurile publice. Dacă în secolul al XIX-lea acestea erau gândite mai degrabă ca spații dedicate exclusiv promenadei, la începutul secolului al XX-lea, ele încep să fie definite de o oarecare organizare funcțională a spațiului și devin locuri predilecte pentru desfășurarea unor activități dintre cele mai diverse. Aceste diferențe se vor vedea inclusiv în modul de organizare a spațiului și în conceperea traseelor—din trasee organice și multiple variante de modelare a reliefului în trasee din ce în ce mai rectilinii și în spații din ce în ce mai plate, dedicate practicării sportului, locurilor de joacă pentru copii (o noutate în parcuri!), plaje artificiale, terase etc. Pentru mai multe detalii vezi: Galen Cranz, *The Politics of Park Design. A History of Urban Parks in America*, MIT Press, Cambridge și Londra, 1982; Hazel Conway, *People's Parks. The Design and Development of Victorian Parks in Britain*. Cambridge, Cambridge University Press, 1991; Jordan, Harriet, „Public Parks, 1885–1914", în revista Garden History, vol. 22 (1994), nr. 1, pp. 85–113. Pentru contextul din România extracarpatică vezi și Alexandru Mexi, *Rolul parcurilor publice în modernizarea României, teză de doctorat*, Universitatea din București.

18 Marcus, *op. cit.*, p. 208.

19 Idem, p. 208.

20 ANIC, Fondul Fritz Rebhuhn, dosar 7.

21 Rebhuhn, Friedrich, „Grădinile Bucureștiului", în *Boabe de Grâu*, nr. 7, 1832, p. 274.

22 Maria (Regina), „Casele mele de vis" în *Boabe de grâu*, nr. 2, 1930.

3. Parcul Herăstrău

Pentru Parcul Național (astăzi Parcul Herăstrău) cunoaștem cel puțin două proiecte. Unul dintre acestea i-a aparținut grădinarului-peisagist Émile Pinard, iar un altul a fost realizat de Friedrich Rebhuhn. Aflăm însă din volumul lui Rică Marcus din 1958 că „traseul aleilor și compoziția generală a acestei părți (n.n. zona verde de la sud de lac și până la actuala Piață Charles de Gaulle) a fost rezolvată după planurile prof. arh. Octav Doicescu"[18] și că „lucrările de compoziție a vegetației și a plantației"[19] au fost realizate sub conducerea lui Friedrich Rebhuhn.

Documentația de arhivă păstrează atât proiectul lui Rebhuhn, cât și unele notații personale ale grădinarului-peisagist referitore la ceea ce acesta considera, la vremea respectivă, că ar trebui să însemne un „parc național": „Împodobit cu construcții după caracterul și obiceiurile poporului, iată ce se numește un Parc Național! [...] În verdeața lui să se răsfrângă sufletul țării noastre, să fie împodobit cu flori și plante cari formează frumusețea naturală a peisagiului din România. [...] Arhitectul care va crea parcul național trebuie să fie în materie de peisaj, ceeace Grigorescu a fost în materie de pictură și artist și român."[20]

În ciuda faptului că nu proiectul său a fost cel după care s-au realizat lucrările de amenajare a acestui mare parc al Bucureștilor, Rebhuhn a rămas în continuare interesat de parcurile de pe salba de lacuri a Colentinei și a creat mai multe proiecte de amenajare pentru alte spații verzi de pe malurile acestor lacuri și pentru o „centură verde" care urma să înglobeze și sistemul de parcuri de pe salba râului: „Centura de parcuri s'ar putea forma astfel: după poziția și caracteristica fiecărui cartier, de exemplu; pe lângă un lac, un cartier de elită de vile, fiecare vilă cu câte o grădină de 1000–6000 m.p. și pe lângă ele, grădini publice la străzi. Alt lac înconjurat numai de un parc; altul numai pentru sportul pe apă și câmpie; alt lac, care formează o peninsulă, predestinat pentru o Grădină Zoologică; cel din apropiere s'ar putea întrebuința foarte bine pentru o Grădină Botanică și un Parc Natural. În vecinătatea celorlalte lacuri, s'ar putea așeza Universitățile, Ligile, Sanatoriile etc., legate între ele prin plantații. Pe lacuri, legate fără vreo întrerupere de zăgazuri, s'ar circula cu vaporașe și cu bărci în curse regulate. În această centură și-ar găsi loc gările, liniile electrice, poate mai târziu chiar o linie ferată subterană."[21]

Fig. 8 Amenajări floricole pe terasele Castelului Peleș, 1925. Sursa: ANIC, fond Fototecă.ANIC, fond Fototecă.

23 Pentru mai multe detalii Vezi Patrick Taylor, *The Oxford Companion to the Garden*, New York, Oxford University Press, 2006, p. 79; Patrik Bowe, *Gardens on Central Europe. Germany, Poland, Czechoslovakia, Hungary, Yugoslavia, Rumania*, Antique Collectors Club, Woodbridge, 1991, p. 205; Mexi, *op. cit.* etc.

24 xVezi, de exemplu: Maria, Regina României, *Însemnări zilnice*, vol. II și III, București, Albatros, 2004.

4. Parcuri Regale

Apropiat al Reginei Maria a României, Rebhuhn va fi alături de aceasta și va proiecta și (re)amenaja mai multe grădini ce au aparținut „Caselor de Vis”[22] ale suveranei. Principalele două proiecte rămân însă cele privind parcul Palatului Cotroceni din București și ale parcului Castelului Peleș de la Sinaia. La ambele parcuri, Rebhuhn este cel mai adesea creditat cu ceea ce privește proiectele de plantații și mai puțin cu proiectele de arhitectură și/sau cu construcțiile din cele două parcuri.[23]

Fig. 9 Amenajări în grădina regală de la Scroviștea, 1925(?). Sursa: ANIC, fond Fototecă.

Mai mult, la Peleș, ca de altfel și la Bran, Rebhuhn a lucrat îndeaproape cu Regina Maria în ceea ce privește amenajările floricole sezoniere și anuale de pe terasele și din parcurile celor două reședințe, iar mărturie a acestor lucrări ne stau un plan de plantare a teraselor Castelului Peleș, mai multe pagini din Însemnările Zilnice ale Reginei Maria[24] și multiple fotografii semnate și datate de Friedrich Rebhuhn care surprind aceste amenajări. De asemenea, cel mai probabil sub directa îndrumare a Regelui Ferdinand, suveran pasionat de botanică, grădinarul-peisagist a creat și un „alpinariu” pe panta din fața Castelului Pelișor de la Sinaia.

Atât la Sinaia și la București (la Palatul Cotroceni), cât și la Bran, Rebhuhn a colaborat cu mai mulți specialiști precum arhitectul Karel Liman, grădinarii-peisagiști Jules Jeanin și Carol Gutmann, grădinăreasa Alice Martineau.

Friedrich Rebhuhn a mai lucrat alături de regină și la grădinile reședințelor regale de la Scroviștea și Copăceni, dar și aici, din informațiile descoperite până în acest moment, el s-a ocupat tot de compoziția vegetală și mai puțin de arhitectura grădinilor.

5. Grădina Publică Copou din Iași

Realizată ca urmare a prevederilor Regulamentului Organic al Moldovei (1832), Grădina Publică de la Copou va fi inaugurată la data de 8 noiembrie 1834, devenind primul parc public al României extracarpatice. Aceasta va fi însă reamenajată în etape succesive de-a lungul timpului, iar în prima jumătate a secolului trecut va fi parțial restructurată după planurile lui Friedrich Rebhuhn. Până la această dată nu au fost descoperite

25 SJAN Gorj, fond Primăria orașului Târgu Jiu, dosar 108/1937.

26 SJAN Gorj, fond Primăria orașului Târgu Jiu, dosar 20/1937.

27 Rebhuhn, Friedrich, „Grădinile Bucureștiului", în *Boabe de Grâu*, nr. 7, 1832, p. 274.

28 idem.

29 idem.

30 idem.

31 idem, p. 275.

32 idem, p. 280.

detalii privind acțiunile întreprinse de acesta în Grădina Copou, singurele mărturii ale activității sale la Iași fiind consemnate în cartea autorului Rică Marcus, „Parcuri și grădini din România"—singurul volum-inventar al grădinilor din România (!). Trebuie precizat faptul că, în ciuda importanței și a valorilor istorice, culturale și estetice ale primului parc public al României extracarpatice, Grădina Copou nu este clasată, nefiind astfel inclusă pe Lista Monumentelor Istorice.

6. Parcul Coloanei fără Sfârșit din Târgu Jiu

Istoria acestui parc începe în 1937, odată cu decizia Ligii Naționale a Femeilor Gorjene privind realizarea unor monumente comemorative dedicate „preamăririi memoriei eroilor gorjeni care s-au jertfit în războiul de întregire."[25] La 27 octombrie 1937, Ministerul de Interne aprobă decizia Consiliului Comunal al orașului Târgu Jiu cu privire la „executarea în regie a lucrărilor de amenajare a unui parc în jurul monumentului Recunoștinței (n.n. Coloana Infinitului)."[26] Planul acestui parc a fost proiectat de Friedrich Rebhuhn la data de 18 noiembrie 1938, însă propunerea sa nu a fost implementată. Se păstrează însă un plan detaliat, datat și semnat, care prezintă intervențiile de amenajare propuse de grădinarul-peisagist.

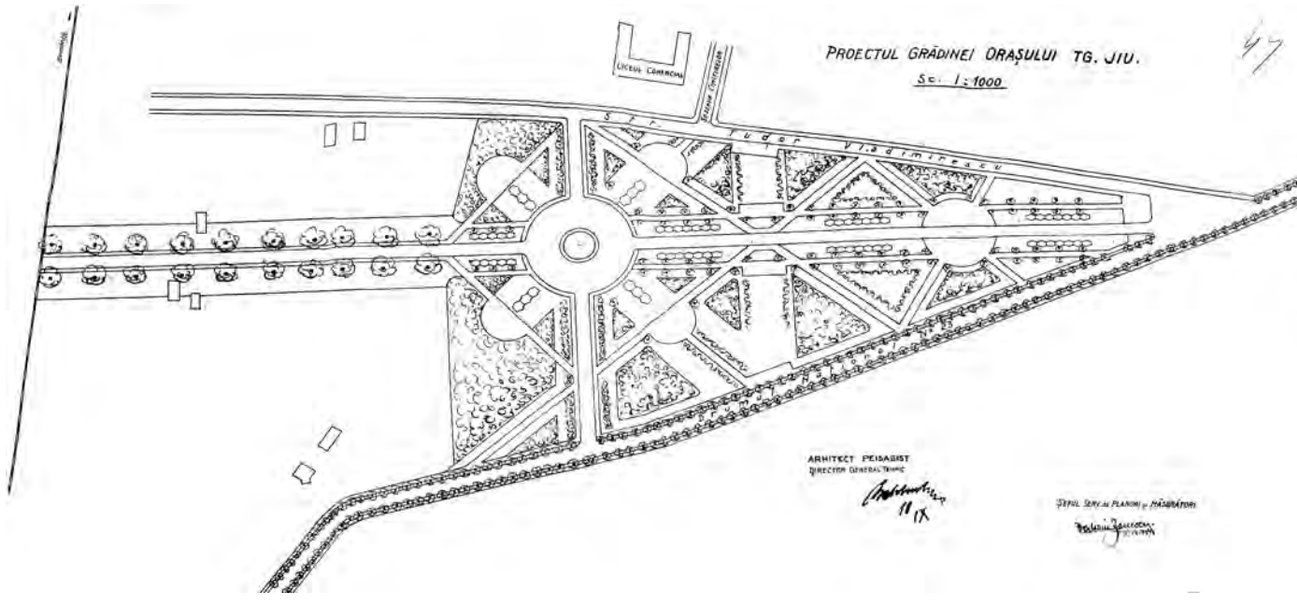

Fig. 10 Propunere de amenajare a Grădinii Orașului Târgu Jiu (Parcul Coloanei fără Sfânșit), 1938. Sursa: SJAN Gorj, fond Primăria Orașului Târgu Jiu. ANIC, fond Fototecă.

7. Un sistem verde urban pentru București

În 1932 Rebhuhn propune un plan de sistematizare a „spațiurilor libere" pe care le împarte în 3 categorii majore. Prima este reprezentată de „spațiurile radiale, care pleacă dela străzile cu arbori din centru, pe care le unesc cu căile naționale"[27]. Aceasta ar urma, în viziunea grădinarului-peisagist, să aibă de ambele părți ale traseelor „pajiști de verdeață de 250 metri lățime"[28] și nu ar beneficia de amenajarea unor parcuri, ci ar fi dedicate „locuințelor și ecareturilor (sic!) lor"[29]. A doua categorie este reprezentată de centura de parcuri de la marginea Bucureștilor—centură amintită în capitolul dedicat Parcului Herăstrău. A treia categorie urma să fie formată de „linia împădurită dela forturi, interioară și exterioară, spre oraș de o lățime aproximativă de 1 km, iar în afară de 500 de metri."[30]

În argumentarea necesității privind constituirea a ceea ce am numi astăzi „sisteme verzi urbane", Rebhuhn amintea faptul că la o populație de aproximativ 1 milion de locuitori, spațiul verde aferent fiecărui bucureștean era de doar jumătate de metru. Ce spații fuseseră inventariate și cum anume fusese acest calcul realizat rămâne și astăzi o enigmă. Cert este că, prin planul propus, grădinarul-peisagist prevedea extinderea suprafeței verzi a orașului astfel: „5269 hectare 2250 mp. spațiuri radiale; 2005 hectare 7500 mp. centură de parcuri; 67 hectare 1124 mp. centură de păduri; 67 hectare 9126 mp. spațiuri libere exeistente (sic!) actualmente."[31] Spațiile verzi propuse urmau să fie distribuite „ținând seamă de grădinile existente din oraș și împrejurimi"[32] și urmau să fie împărțite în mai multe categorii din care amintim: locuri de joacă pentru copii de diferite vârste,

locuri de joacă și de sport pentru adulți, locuri de plimbare (promenade), grădini școlare și botanice, piețe, parcuri publice și grădini particulare, „plantații de parcuri", cimitire, păduri, iazuri. În completarea argumentației, Rebhuhn prezintă și critică mai multe exemple de sisteme verzi din diferite orașe europene și americane și insistă asupra „plantațiilor după sistem american."[33]

În încheierea argumentației, argumentație care nu se oprește doar la spațiul plantat, ci inclusiv la subiecte ce țin de transport public, prețul biletelor, venituri și cheltuieli pentru oraș ș.a., Rebhuhn punctează că planul său se bazează pe „3 principii fundamentale clasice și anume: (1) prin crearea plantațiilor și locurilor de verdeață se va contribui la sănătate, putere de muncă și spirit cetățenesc al populației, (2) prin sistemul de parcuri, valoarea locului de construit va crește, (3) prin diverse concesii veniturile orașului vor spori considerabil."[34]

În ciuda îndârjirii cu care și-a susținut public acest proiect, Rebhuhn conștientiza că planul său este unul cu șanse mici de implementare.[35]

Studii și cercetări

În afara unei ample activități în domeniul proiectării, amenajării și a remodelării de parcuri și grădini, Friedrich Rebhuhn a realizat mai multe studii și cercetări. Amintim aici în primul rând cartea „Îngrijirea și bogăția peisagiului românesc" apărută la editura ziarului „Universul" în 1942, dar și mai multe articole pentru presa din țară și din străinătate. În timp ce capitolele cărții abordează subiecte precum peisajele agricole, peisajele silvice, apa și lucrările hidraulice, relația dintre construcții și peisaj, peisajul și spațiul public ș.a. articolele acoperă o gamă largă de subiecte din care enumerăm: sistematizarea spațiilor verzi urbane, estetica spațiilor verzi, pădurile din jurul Bucureștilor, educația horticolă, cultivarea plantelor ornamentale și a celor de consum, probleme horticole rurale și urbane ș.a.

Demn de amintit este un amplu studiu dedicat „plantelor horticole potrivite climei din România". Acesta cuprinde un număr de peste 25 de liste cu câteva sute de specii de arbori, arbuști și flori adaptate pentru plantarea în parcuri, grădini, aliniamente stradale, pe terenuri stâncoase sau în zone umede, rezistente la „gaze" ș.a.[36] El este deosebit de valoros în primul rând pentru că ne arată care erau speciile pe care cel mai probabil le-a folosit însuși autorul, în al doilea rând deoarece ne oferă o imagine mai clară asupra specificului vegetației folosite în prima jumătate a secolului trecut, iar în al treilea rând pentru că, în condițiile reluării acestui studiu și adaptării lui la situația actuală, se pot observa diferite aspecte referitoare la adaptabilitatea și la reziliența, în timp, a unor specii—informații deosebit de importante în mod special în proiectele de restaurare peisageră.

Tuturor acestor studii li se mai adaugă și inventare de plante precum cel realizat pentru Grădina Cișmigiu în 1927 sau cele din anii 1930 pentru pepinierele de la Lacul Tei. Cel referitor la vegetația din parcul din centrul Bucureștiului este deosebit de important deoarece, în paralel cu alte inventare istorice similare, contribuie la observarea modului în care a evoluat compoziția vegetală a Cișmigiului și ajută la identificarea unor exemplare de arbori păstrați încă din primele etape de amenajare ale acestuia (1845–1852)[37]. Totodată, la fel ca și în cazul listelor de plante, și acest inventar poate reprezenta o sursă valoroasă de informații necesare unui bun proiect de restaurare peisageră.

În loc de concluzie

În ciuda unei activități ample din care am extras și prezentat aici doar câteva exemple, aceea a lui Friedrich Rebhuhn, la fel ca majoritatea celorlalți specialiști peisagiști care au activat în România, rămâne mult prea puțin studiată. Acest portret schițat în câteva cuvinte pentru Revista Monumentelor Istorice ar fi ideal să își găsească un ecou într-un studiu mai amplu dedicat atât personalității, cât și diversificatei și bogatei activități a grădinarului-peisagist de origine germană. Totodată, siturile care au beneficiat de pe urma proiectelor sale necesită, de cele mai multe ori, fie o mentenanță corespunzătoare, fie chiar proiecte complexe de restaurare peisageră. Mai mult, deși majoritatea grădinilor și parcurilor (re)amenajate de Rebhuhn sunt astăzi înscrise în Lista Monumentelor Istorice, altele precum Grădina Copou din Iași ar fi indicat să facă subiectul unor dosare de clasare.

33 idem, p. 275.

34 idem, p. 284.

35 „Mulți din cititorii acestor rânduri se vor gândi de sigur că am pus multă fantezie în elaborarea și prezentarea acestui plan al unei sistematizări a Bucureștiului, care din motive financiare și altele nu se vor putea realiza." (idem, p. 275).

36 ANIC, fond Fritz Rebhuhn, dosar 5.

37 Pentru mai multe detalii vezi Diana Culescu, Ioana Tudora, Mihai Culescu, Ștefan Ivanov, Mariana Nițu, Alexandru Mexi, *Constatări peisagistice referitoare la Grădina Cișmigiu—Prezentarea materialului Vegetal*, lucrare nepublicată, 2019.

Fig. 11 „Îngrijirea și bogăția peisagiului românesc," 1942. Sursa: ANIC, fond Fritz Rebhuhn.

Bibliografie

Bowe, Patrik, *Gardens on Central Europe. Germany, Poland, Czechoslovakia, Hungary, Yugoslavia, Rumania*, Antique Collectors Club, Woodbridge, 1991.

Conway, Hazel, People's Parks. *The Design and Development of Victorian Parks in Britain.* Cambridge, Cambridge University Press, 1991;

Cranz, Galen, *The Politics of Park Design. A History of Urban Parks in America*, MIT Press, Cambridge și Londra, 1982;

Culescu, Diana; Tudora, Ioana; Culescu, Mihai; Ivanov, Ștefan; Nițu, Mariana și Mexi, Alexandru, *Constatări peisagistice referitoare la Grădina Cișmigiu—Prezentarea materialului Vegetal*, lucrare nepublicată, 2019.

Faraudo, Marcel; Faraudo, Carolina și Monroy, David; *Marcel Faraudo, navigator pe mapamond (consemnări și autobiografie despre proiectele și realizările sale)*, f.e., f.l., f.a.

Gröning, Gert și Wolschke-Bulmahn, Joachim, *Grüne Biographien: Biographisches Handbuch zur Landschaftsarchitektur des 20. Jahrhunderts in Deutschland*, Patzer, Berlin, 1997.

Jordan, Harriet, „Public Parks, 1885–1914", în revista Garden History, vol. 22 (1994), nr. 1, pp. 85–113.

Marcus, Rică, *Parcuri și grădini din România*, ed. Tehnică, București, 1958.

Maria (Regina), „Casele mele de vis" în *Boabe de grâu*, nr. 2, 1930.

Maria, Regina României, *Însemnări zilnice*, vol. II și III, București, Albatros, 2004

Mandache, Diana, *Cotroceniul Regal*, Curtea Veche, București, 2015.

Marinache, Oana, *Grădini bucureștene și peisagiști din spațiul cultural german*, Editura Istoria Artei, București, 2016

Mexi, Alexandru, *Grădinile Castelului Peleș. Mitologie dinastică și peisaj cultural*, Simetria, București, 2017.

Mexi, Alexandru; Bogdan, Cornelia; Burcuș, Anca; Chiriac, Andreea; Petrică, Miruna; Toma, Andreea; Vaideș, Adina; *Prin parcuri publice din sudul României*, București, Simetria, 2018.

Mexi, Alexandru, „Early history of landscape architecture teaching initiatives in Romania" în *Lessons from the past, visions for the future: Celebrating one hundred years of landscape architecture education in Europe, Norwegian University of Life Sciences*, Oslo, 2019.

Mexi, Alexandru, *Rolul parcurilor publice în modernizarea României*, teză de doctorat—nepublicată, Universitatea din București.

Rebhuhn, Friedrich, *Îngrijirea și bogăția peisagiului românesc*, editura Ziarului Universul, București, 1942.

Rebhuhn, Friedrich, „Grădinile Bucureștiului", în *Boabe de Grâu*, nr. 7, 1832, pp. 268–284.

Spânu, Alin, Spioni, *Spioane și dandanale în România neutră (1914–1916)*, ed. Militară, București, 2016.

Taylor, Patrick, *The Oxford Companion to the Garden*, New York, Oxford University Press, 2006, p. 79;

***, *Lista Monumentelor de Cultură de pe Teritoriul R.P.R.*, editura Academiei Republicii Populare Române, 1955.

Arhiva departamentului de Peisagistică, Biodiversitate și Horticultură Ornamentală din cadrul facultății de Horticultură a Universității de Științe Agronomice și Medicină Veterinară din București (arhiva Peisagistică – USAMVB).

ANIC, fond Fritz Rebhuhn.

ANIC, fond DPSG, dosar 665.

SJAN Gorj, fond Primăria orașului Târgu Jiu, dosarele 108/1937 și 20/1937.